

ניצוצי אורה מתורתם ודרכיהם של אבותינו ורבותינו הקדושים מאורי הדורות זיע"א

ושם היה עד שנת תק"ז, ואז נבחר להיות אב"ד ווילקומיר ושם הרביץ תורה והעמיד תלמידים הרבה שהיו לשם ולתהילה בקרב הארץ, מהם נהיו גדולי ישראל, רובם הצליחו בתורת ה', וכולם היו בעלי מוסר ובעלי מדות ישרות, וניכר בהם כי שמעו חכמה ומוסר מפיו, כי כך היה סדר הנהגותיו עם תלמידיו: טרם החל ללמוד דבר הלכה הגיד להם תוכחת מוסר, גם לאחר שעזב את רבנותו שם היה מזכיר את ישיבתו שם לשבח, ושאפה נפשו אל הימים אשר ישב בעיר ההיא כי לא כבדה עליו שם עבודת הקהל וכל העם שמעו לקולו וגם אהבוהו ושם למד רובי תורתו, אף עשה סייגים לתורה ותיקן גשר חדש אשר בו ילכו לבהכ"נ אנשים לבד ונשים לבד ונקרא הגשר ההוא על שמו, ועוד תיקן תקנות גדולות, וישב שם כעשר שנים בכבוד גדול.

אז נבחר להיות רב דגליל מינסק אשר היו תחת דגלו כארבעים עיירות וכפרים למאות. בין הערים תחת ממשלתו ממלכת התורה ה' העיר וואלאזין ומתלמידיו ה' הגאון ר' חיים זצוק"ל המיסד של ישיבת עץ חיים בוואלאזין, שממנה יצאה תורה ואורה לכל הדורות. בספר סערת אליהו מסופר שמינהו לר' חיים ז"ל לרבה של וואלאזין על פי פקודת הגאון הגדול בדורו ר' רפאל הכהן זצ"ל ואמר לקהל דשם ולאביו של הגר"ח ז"ל בזה"ל למעה"ש שתראו שבנכם ר' חיים יהי' רב בעירכם. וגם בפרידתו האחרונה מוואלאזין כאשר זזה העגלה מן המלוים אותו, עמד ואמר עוד הפעם בפקודה נמרצה למעה"ש שיהי' רבי חיים רב בעירכם. בהיותו שם בגליל זה היה ברוב עיתותיו השנה מחוץ לביתו, כי נסע מעיר לעיר בכל ערי הגליל לפקח בעניניהם ולעשות משפט ומישרים בין איש לרעהו, ויוסף אומץ לשבור מלעות עוול ולעשות משפט יתום ואלמנה אמת ושלום שפט בשעריהם. בנסיעתו הכין לו איש עתי רוכב בסוס לאסוף לו מנין עשרה ערב ובוקר מאנשי הכפרים למקום אשר ילין שם, והוא בעצמו ירד לפני התיבה והתפלל בקול עוז ובכל כחו כמנהגו, ואחר התפילה משך את לב הציבור בדברי מוסר עד אשר געו כולם בבכיה.

דרכו בקודש היתה לבלתי עשות מעולם דבר לחצאין כי אם את אשר החל לעשות לא מצא מנוח עד אשר בצע את מעשהו הטוב, ויסופר ממנו מה שהשיב בדרך הלצה לאיש אחד אשר השתומם על כחו הגדול כי את כל אשר יתחיל לעשות יגמור תמיד בכי טוב, ע"ז השיב לו בהלצה: "מפני כי הנני רואה את הנולד וכל מה שאראה שלא אוכל לגמור אותו אינני מתחיל לעשות הדבר הזה".

בימים ההם רבו עלילות הרשע אשר שמו צוררי ישראל בפולין וליטא עלילות שוא על בני" וישבו נפשות רבות מישראל להתגולל עליהם למען שפוך דמם ולקחת את רכושם, רבינו עסק הרבה בפדיון שבויים והציל את המטים ליהרג על קדושת שמו. ויאסוף את מכת הפדיון מאת הקהילות אשר בגליל וירא כי רבו עליו שם עבודותיו מבלתי יכולת להגות בתורת ה' וישם אל לבו לעזוב את הגליל ההוא.

וזה מש"כ עליו ידיד נעוריו של רבינו במכתבו בספר זכר צדיק לחתן רבינו וז"ל: "הן אמת כל ימי גדלתי בין החכמים מצאתי בהם אנשי מעשה חסידים אנשי השם, איש ואיש מהם הפליא לעשות בענין אשר שם אליו מגמת בחינתו או בתכונת נפשו אשר נוצר עליה יש בתורה בדבר הלכה בהריפות או בבקאות ויש בהגדה במוסר תוכחת חיים יש בחסידות ופרישות מוסר היה לאחיו, ויש אשר אמץ את לבבו להנהיג את עם ה' ביד רמה להביאם במסורת הברית התורה והמצוה ויגבור איש מהם על אחיו זה בכה וזה בכה לזכר עולם יהיו כולם, אולם חי אני לא מצאתי אשכול נבחר כמוהו, איש שהכל בו כולל כל החמודות האלה בשיעור הנעלה מכח אנוש, אם בתורה כל שערי הש"ס ופוסקים ראשונים ואחרונים נפתחים לפניו, החרש והמסגר פותח ואין סוגר, סוגר ואין פותח, ואם בדברי הגדה ומוסר, ה' היוצר נפשות לבדו הוא יודע כמה נפשות השיב לאל בכל המדינות אשר הופיע אורו עליהן בתוכחתו ובמוסריו האלקיים. על דברתי! כל הימים אשר הייתי עמו לא ידעתי גם אחת מעצותיו אשר יעץ ולא נעשתה והצליחה, כי חכמת אלקים בקרבו, וכל אשר היה עושה ה' הצליח בידו, גם כל שיחותיו הרים לה' והיו קודש כולם מלאים חכמה ויראת ה' ושכל טוב, כל עשוק וכל רצון אז יאמר אך בימיו משפט אמת ושלום היה בשערינו, אם בחסידות ופרישות, אך עין ראתהו היא תעידנו, עיני

הגה"ק רבי רפאל הכהן מהמבורג

ביום כ"ו במרחשון ימלאו מאתיים ועשרים שנה להסתלקותו של הגה"ק רבי רפאל בן הגה"ק רבי יקותיאל זיסקינד הכהן זצוקללה"ה אבדק"ק המבורג וג' הקהלות אה"ו

רבינו נולד בכ"ד חשון שנת תפ"ג לאביו הרב הגאון המפורסם החכם הכולל מגזע מיוחסי כהונה מוהר"ר יקותיאל זיסקינד זצ"ל, שהיה אב"ד במדינת ליפלאנד. שם חכמתו נודע למרחוק וגם גדולים שאלו את עצתו כאשר ישאל איש בדבר האלקים, וכל אשר היה לו דבר אל שרי המלוכה בא אליו והצליחו דבריו לכל אשר דיבר יען גדול היה כבודו גם בעיני השרים.

על ימי עלומיו של רבינו מוצאים אנו עדות נאמנה מפי זקן אחד שהיה ידיד נעוריו של רבינו וז"ל במכתבו לחתן רבינו הנדפס בספר "זכר צדיק":

"מה היטיב אשר דיבר המלך החכם ע"ה: "גם במעליו יתנכר נער אם זך ואם ישר פעלו". העבודה, כל רואי מעשה נעוריו התנבאו כי עוד יגדל ויהיה לאיש עושה גדולות בארץ עליו ישתוממו רבים ויתמהו אנשי דורו כי כל מעשיו היו גם אז בדעת והשכל וכל דבריו מלאים חכמה ושכל טוב. גם אז בימי עלומיו נראו בו אותות נאמנות על אהבת הצדק והיושר אשר היתה ראשית תכונת נפשו ובערה כאש בקרבו מימי עלומיו עד יום מותו.

בתורה גדול היה מעל כל בני גילו וגם מעל חבריו הגדולים ממנו בשנים הפליא בחכמתו הפלא ופלא עד אשר השתוממו עליו כל חוזיו וכל יודעיו, ורבים במדינה ההיא אשר קראו אז שם לבניהם אשר נולדו להם כשמו. כבן תשע שנים חידש מדעתו חדושי תורה בהלכה ותוס' כאחד הלומדים החשובים והציע חדושו לפני לומדי תורה בעירו והיה לפלא.

בהיותו כבן עשר שנים רך ויחיד לאביו ולאמו חלה חולי כבד עד אשר נטה למות והיה כפשע בינו לבין המות, ותרעש כל העיר ויתאספו כל העם בבה"כ ובבה"מ, ויתאספו אליהם כל התינוקות של בית רבן ויצעקו כולם אל ה' ויעתר להם ה' ויחי מחליו, אז כמעט שהחביאו אביו כי ירא פן יקראהו אסון. וילמד הוא עמו ולא שלחו עוד לבית הספר וגם לקח לו רב ללמוד עמו בביתו, והיה מדי הוסיף יום על ימיו כן הוסיף דעת וחכמה ושכל טוב בעיני אלקים ואדם.

ויגדל, ובהיותו כבן שנים עשרה הביאו אביו אל בית שאר בשרו הגאון המפורסם מופת הדור מוהר"ר אריה לייב בעל המחבר ספר שאג"א אשר היה בימים ההם ראש ישיבה בק"ק מינסק והיה שם לאיש מצליח בתורה ובחכמה, ויאהב אותו אהבת נפש וישגיח עליו באהבתו אותו כעל בן יחידו וימסור סדר למודיו, וימלאו לו שם שלוש עשרה שנה ויבא בכרית המצוות שם בביתו.

כמלאות לו שם שנה תמימה בביתו העיד הגאון בעל שאגת אריה כי כבר נפתחו לו כל מעינות החכמה מבלתי הצטרכו עוד אל רב ומורה, והוא יהיה כמעין המתגבר מאליו, וימשול בתורתו ובחכמתו על בני דורו, וישוב אביו ויקחהו אל ביתו.

בימים ההם הקרה ה' לפניו את בת גילו היא הרבנית החסודה בנשים ממשפחת גדולים וצדיקים נכדת בעל הסמ"ע מרת תמר תחי' היא אשת נעוריו אשר חי עמה ששים ושמונה שנים וראו יחד דור שילשים וגם ריבעים נולדו על ברכיהם. לאחר נשואיהם הפנה עצמו מכל עניני עוה"ו, כמעט לא נראה החוצה אל עין אדם כי אם יושב והוגה בתורת ה', לילה כיום לא נתן שינה לעיניו כ"א די השב רוחו, רוב הימים ישב בתענית ושם כל מגמותיו לדעת התורה החוקים והמשפטים, ככה נהג שש שנים תמימות, וכאשר מעט כספו כלה ביד אחרים הוכרח נגד רצונו לקבל עליו להיות עבד לעם ה'.

בשנת תק"כ בהיותו בן תשע עשרה שנה נבחר לראש ישיבה בק"ק מינסק, עיר אשר היתה בימים ההם מלאה חכמים וסופרים, וימלא את מקום רבו הגאון בעל שאג"א אחרי אשר עזב בעל השאג"א את העיר. ויהי שם שנים אחדות ויצא שמעו הטוב בכל הארץ. בהיותו בן כ"ג נבחר לרב אב"ד ראקווי,

ראו ולא זר, רוב פרישותו בכל הימים אשר הייתי עמו ויסגף את כל כוחות גופו וישעבד אותן לכוחות נפשו היקרות, ולולא עוצם כוחות גופו ועזר ה' אשר לא עזבהו מימיו לא יכול היה לעמוד בכל הסיגופים ההם אשר לא יאומן כי יסופר, וטהרת גופו עלתה על כולנה בכל ימות החורף ובכל מסעיו אשר נסע לא עזב את מנהגו להטהר במקוה או בתשעה קבין מים חיים דבר יום ביומו, ולא סר כמעט רגע מקדש מחשבותיו בלתי לה' לבדו, אף כי בעת תפלתו הרגשנו פעמים הרבה כי כמעט עזבוהו כל כוחותיו הגשמיים. ואם במוסר ובמדות לא חסרה לו גם אחת מכל המדות שמנו חכמים אחת מהנה לא נעדרה לו אוהב צדק אוהב משפט אוהב אמת ומוסר נפשו עליהם רודף שלום ובורח מן הכבוד לב אמיץ אין כמוהו להעמיד הדת על תילו רך לרצות מאין כמוהו בעניינים הנוגעים לעצמו, תכלית הדברים מופת היה לרבים", עכ"ל.

בשנת תק"ג נבחר לרב ואב"ד פינסק והמדינה והעיר ההיא מאז ומעולם מלאה חכמים וסופרים והיא אחת מארבע הקהילות הראשיות אשר במדינת ליטא ושם הראה את ידו החזקה לעשות משפט ומישרים ופעמים אין ספור הלשינו עליו בעלי זרוע אשר הוציא בלעם מפייה לפני שרי המדינה וכ"פ היה בסכנה גדולה מצדם אך לבו לא נפל עליו ובטח בחסדי ה' אשר לא עזבהו והפליא לעשות עמו, עד אשר נפל פחדו על כל המתקוממים נגדו. גם מקהילת ווילנא ומיתר הקהילות הגדולות הגישו את עצמותיהם לפניו וכל אשר יצא מפיו לא העבירו עוד, יען כי ראו את גודלו לעשות משפט בארץ וכל מעשיו וכוונותיו לשם שמים. וכך היה מנהגו בכל תקופת שלש שנים סבב את כל ערי המדינה מקצה אל קצה ודרש להם דברי מוסר ותוכחת חיים ובין עצומים הפריד אמת ושלום שפט בכל מעשיו, גם און ותקן להם תקנות גדולות גדרים וסיגים לחוק הדת והדין וגם שם עסק בפדיון שבויים אשר נשבו בידי שוביהם ובהם ילדים קטנים אשר נשבו בעבור חובות אביהם להעבירים על דת כמנהגם בימים ההם, ורבו העובדות מגודל זריזותו במצוה זו. שם גם חיבר את ספרו תורת יקותיאל.

בשנת תקל"א נסע לברלין להדפיס שם את ספרו תורת יקותיאל כי לא נמצא במדינתו דפוס מהודר, וזאת אחרי אשר בחר לו אנשי אמת, אשר נכון לבו בסדר לפנייהם את הנהגת עירו פינסק והמדינה, אז נסע ברלינה ויבוא לקבל את פניו כל גדולי העיר ברלין חכמיה ולומדיה כי שמע חכמתו הלך לפניו ויפצרו בו לדרוש להם תוכחות מוסר בקהל עם כיון שנפקד שם בעת ההיא רב אב"ד, והציעו לפניו משרת אב"ד ברלין ולא רצה להשאר שם, ואחרי הדפסת חיבורו בשנת תקל"ב שב אל מקומו ואל ביתו.

בשנה ההיא נבחר לרב ואב"ד פוזנא כי שם חלקת מחוקק ספון זקנו הגאון בעל הלבושים ז"ל שהיה אבד"ק פוזנא ונפטר שם בשנת שע"ו, ולפני שבה רבינו לשם נתגלתה שם מצבת קבורתו אשר לא נודעה מקודם, והנה כשהגיע רבינו כחמשה פרסאות רחוק מן העיר חלה חולי כבד מאוד עד אשר נואשו הרופאים מרפואתו וכל גדולי העיר וראשיה באו מקהילת פוזנא לשמור את מטתו, ובערב יו"כ הכביד חוליו מאוד וצויו עליו הרופאים במפגיע שלא יתענה ביו"כ, לביל יו"כ היה צמא למים מאד ופקד על העומדים עליו לעיין בשיעור השתיה וטרם הביאו לו כוס המים נרדם וישן כל הלילה ולא בא בפיו שום מאכל ומשתה. והתענית היתה לו לרפואה, ולמחרת יו"כ שנת תקל"ג נסע לפוזנא ונתקבל שם בכבוד גדול.

בעיר פוזנא תיקן תקנות גדולות, ובתוכם התיקון שתיקן להם מקוה מים חמים אשר חשבו פעם שהוא מן הנמנעות, שם השיא את בתו להרב הגאון ר' צבי הירש יאנאווער אשר היה אז ראש ישיבה בפוזנא ואח"כ נתקבל לאבד"ק פיורדא שם שימש ברבנות ג' שנים ומחצה.

ביום ג' כ"ז ניסן תקל"ו נבחר לרב אב"ד שלש הקהילות המפורסמות אלטונא, האמבורג, וואנסבעק קהילות אה"ו ובא שם בר"ח תמוז.

בימיו החלה רוח חדשה לנשב במחנה היהודים ע"י ההשכלה הברלינית וגם בשלש הקהילות רבו השועלים מחבלי כרם ישראל ואז עמד הוא בפרץ לגדור גדרים ולעשות סייגים לתורה, רבינו היה הלוחם הגדול שקינא קנאת ה', והיה הראשון אשר חרף נפשו לעמוד בפרץ ולא חת מפני כל. הוא החרימם כל מי שיקרא את תרגום החומשים לשפת אשכנז אשר כתב בן מנחם "מנדלסון", מנדלסון זה השתדל להעביר את החרם באמצעות אוהבו השר העניגס אשר שמש כשר במלכות דנמרק אבל ללא הועיל, כיון שרבינו לא נשא פני איש ולא הכיר פנים במשפט.

בגלל דבר החרם אשר החרימם רבינו הגאון את ספרי רמ"ד יצאו משכילי ברלין לבקר קשה את הספר "תורת יקותיאל" ובשנת תקמ"ט נדפס בברלין מחברת "מצפה יקותיאל" ובו השגות על הספר תורת יקותיאל ואף חירוף וגידוף כלפי מחברו הגאון ר' רפאל הכהן הגדול האבד"ק אה"ו, ושלחו המחברת הלז לכל גדולי הדור ונתהוה פולמוס סופרים מזה, אמנם רבינו כאשר שמע זאת שתק בחסידותו וענותנותו, אבל הדיינים מבית דינו ראו חובה לעצמם למחות על כבוד רבם ולהצדיקו בעיני העם, בהראותם שכל דבריו בספר תורת יקותיאל באמת וצדק נאמרים, וגם הוציאו פס"ד להחרים את המחבר "מצפה יקותיאל" וביום ה' כ"ח אדר תקמ"ט הוכרו החרם והנדוי בבית הכנסת הגדול באלטונא על מחבר הספר מצפה יקותיאל, אבל הגאון ר' רפאל בעצמו לא דבר ולא כתב שום דבר בענין זה, וכמאמרם ז"ל שומעים חרפתם ואינם משייכים עליהם הכתוב אומר ואוהביו כצאת השמש בגבורתו, ושם כבודו נתגדל ונתכבד בעולם.

אף כי היה רבינו טרוד לשפוט בין איש לרעהו היה שוקד על דלתי תורה, העמיד תלמידים הרבה וכתב חידושי תורה ואלו הם חיבוריו אשר הוציא לאור: בשנת תקל"ב הוציא את ספרו "תורת יקותיאל" על שו"ע יו"ד עד סוף סימן קי"א והוא ביאור רחב ועמוק ע"פ שיטת הש"ס והפוסקים הראשונים והאחרונים וברוב הסימנים הוציא בסוף דבריו הלכה ברורה ובסוף הספר נדפסו שו"ת רובם בעניני עגונות. בשנת תקנ"ג הוציא לאור ספרו "מרפא לשון" אשר מאד הפליג בשבחו ונתן לו זכות קדימה יען עוסק הוא בעניני תוכחת מוסר להעמיד הדת על תילה, והוא הגבר אשר לראשונה הפליג והרחיב בעניני העוון החמור עוון לה"ר כמבואר בשער הראשון בספרו זה. ובשנת תקנ"ב יצא ספרו "ושב הכהן" כולל מאה ואחת שאלות ותשובות בד' חלקי שו"ע. ספר "שאלת הכהנים תורה" חידושים וביאורים על סדר קדשים. "דעת קדושים" כולל שנים עשר דרושים לכל הפציהם בהלכה ובהגדה ותוכחת חיים, נדפס באלטונא תקנ"ז. קונטרס ציון במשפט, ותורת חסד הן שתי הדרשות האחרונות אשר דרש בקהל עם בקהילת אלטונא בעת אשר הסיר את עטרת הרבנות מעל ראשו ונפרד מבני קהילתו.

כאשר הרגיש שהחלו כחות גופו להרפות מעט, ירא לנפשו שיתרפה במלאכת ה' ועבודתו עם הקהל, וירפה ממשלת הדת והדין על ידו, החליט לעזוב כסא הרבנות של קהילתו הגדולה. גם נכספה נפשו לעלות אל אדמת קודש, כאשר קדמוהו רבים וכן שלמים קדושי עליון נ"ע.

בשבת הגדול שנת תקנ"ט דרש דרוש אחרון בבית הכנסת באלטונא ובר"ח תמוז אסף פרנסי ומנהיגי קהילה ויברך את כל הקהל על כל הטובה אשר עשו עמו. וזה אשר כתב בפנקס הדיינים בכתב ידו "יצא מאתנו ביום ה' א' תמוז תקנ"ט, הן זה לי שלש ועשרים שנה אשר אני רובץ תחת משא הרבנות מג' הקהילות אה"ו וכל עניני הב"ד על פי יצאו והיום אשר הסירותי מעלי ענין הרבנות חתימתי זאת תהיה לעדה כי כל הדברים הנכתבים בפנקס מזכרת הדיינים עד היום הזה בהסכמתי ומדעתי נכתבו, והיום יצאתי בשלום ולאות אמת באתי על החתום, רפאל הכהן".

וישב שם בהמבורג אחרי עזיבתו את משרת הרבנות כארבע שנים ועבד את עבודת בוראו בקדושה ובטהרה, עד אשר שבה נשמתו למקור מחצבתה ביום ו' כ"ו מרחשון שנת תקס"ד לפ"ק. תנצב"ה.

(מתוך תולדות המחבר שנדפסו בתחילת ספר "ושב הכהן")

ססס

על הפרשה

לא תקח אשה לבני מכות הכנעני אשר אנכי יושב בקרב

כתב ה"כלי יקר":

דבר אחר, לכך אמר אשר אנכי יושב בקרב ר"ל בתבנא דלבא אני יתיב, ואנכי כל מעשיהם ומחשבותיהם לפני באה, כי אולי למראה עינים תשפוט, כי יש ביניהם צבועים ועושים מעשה זמרי ומבקשים שכר כפחנס, ותחשוב כי כשרים המה וראויים להתחתן בם, על כן אמר כי מבשרי אהזה ברוח הקודש שעלי, שאין בהם עושה טוב גם אחד, כי אנכי דומה כאילו אני יושב בקרב לבם ויודע תוכם ככרם.